



Goran Grgić, Alma Prica

Foto: Mladi Bratuš

Mia Mitrović

Moj obračun sa samim sobom (i sa svima vama)

Mate Matišić: *Ljudi od voska*

Redatelj: Janusz Kica

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu

Praizvedba: 30. prosinca 2016.

„Zato to i pišem... Da između ostaloga pokažem kako je od sveca skrbnika do gada pisca jako tanka linija... kao između idealne majke i zlostavljačice“, izgovara Viktor (Goran Grgić) u finalu predstave *Ljudi od voska*, dramske suite u tri stavka i time rezimira njenu poantu usput odgovarajući na sve buduće optužbe za ovakvu, nikad prije viđenu, necenzuriranu scensku iskrenost.

Gledajući Matišićevu novu dramu, to jest trodramu, pronicljiv gledatelj ne može a da ne osjeti trnce uzbuđenja i strahopoštovanja jer sudjeluje u pisanju povijesti hrvatske književnosti. Vjerojatno su sličan osjećaj u zagrebačkom HNK -u imali pronicljivi gledatelji na praizvedbama Krležinih drama.

Jer *Ljudi od voska* ne samo da su najbolji dramski tekst Mate Matišića, već i kazališno remek djelo. Bez ijedne ogoljene dojke, penisa ili testisa, simulacije masturbacije, guranja križa u tjelesnu šupljinu ili prizivanja aveti Drugog svjetskog rata, Matišić je uspio izazvati kaos, opće-hrvatski skandal, „gorenje društvenih mreža“ i javnu raspravu širokih razmjera. Sve to kroz priču o svom alter egu Viktoru, koji se na više mjesta predstavlja kao vjernik i katolik.

Taj pisac Viktor (odnosno Mate, to jest glumac Goran Grgić), obiteljski je čovjek ispravnih moralnih pogleda na svijet; brižan muž, intelektualac, džez muzičar, vjernik i katolik, središnja je figura u *Ljudima od voska*. U prvoj od tri drame, naslovljenoj *Obožavateljica* otkrivamo kako je taj ispravan i moralan tip kao sedamnaestogodišnjak poput ex YU Justina Biebera žario i palio Bivšom praktirajući seks bez zaštite s obožavateljicama njegova blesavog teen rock banda. Diljem svih šest republika, a vjerojatno i u dvije autonomne pokrajine. Ako bi se usput zalomila pokoja trudnoća, njegov menadžer ugovarao bi abortuse u ilegalnoj klinici ginekologa-mesara.



Ksenija Marinković, Goran Grgić, Ana Begić

U drugom djelu, odnosno drugoj drami *Prvi musliman u selu* taj isti Viktor postaje lažni urbani moralist prilika u Imotskoj krajini, a ubrzo doznajemo kako svaki put kad dođe u rodni kraj, „kresne“ Ljiljanu, udanu ženu i svoju vlastitu rodicu. Kako u selo dolazi uglavnom na sprovode, taj plodni pisac veoma kreativno spaja energije erosa i thanatosa. Dok ostatak sela žaluje za pokojnikom, on se prepušta spolnom sladostrašću, gotovo pred nosom Ljiljina muža, „dobrog divljaka“ Nikole.

U trećem i najpotresnijem dijelu *Ispod perike*, svom sili-nom očinskog gnjeva Viktor se obrušava na vremesnu udovicu svoga prijatelja, uglednu psihijatricu Jasnu koja

Ksenija Marinković kao Jevresa, Piroćanka s beogradskom adresom, naslovna je uloga prvog dijela drame. Ona je ta „obožavateljica“ koja dolazi Viktoru nakon 30 godina te ga moli da joj pomogne spasiti njihova sina

ga u terminalnoj fazi raka moli da nakon njene smrti posvoji kćerku joj Ivanu. Kada od Ivaninih dadilja Viktor



Silvio Vovk, Ivan Glowatzky

dozna pojedinosti o Jasninom sustavnom zanemarivanju djeteta, odlučuje joj se suprotstaviti, projicirajući na nju mržnju i sijaset nerazgrađenih emocija prema vlastitoj majci, koja ga je kao šestogodišnjaka poslala da živi daleko od nje, sa strogim stricem u nepoznatom gradu. Viktor ubrzo shvaća da je postao statist u Jasninoj vrhunski režiranoj manipulativnoj igri u kojoj ona postaje njegov autor, a on samo „lik lika o kojem piše“...

Ispod perike završni je krešendo Matišićeve virtuosno komponirane suite u tri stavka u kojoj se metodom kontrapunkta isprepliču komedija i tragedija, triler i groteska, crni humor i crni bezdan ljudske duše. Taj treći i završni

dio izazvao je najviše (negativnih) reakcija jer su čak i oni koji listaju žutu štampu samo kod frizera, odmah znali da Matišić možda priča svoju vlastitu životnu priču o posvajanju. Pitanje je samo, što je stvarnost, a što fikcija i gdje su granice dopuštenosti ovakvog poigravanja i njihova preplitanja?

„Šteta, nećete biti na premijeri. Smrt će sve što ste radili tome djetetu, kroz dramski tekst pretvoriti u literaturu, fikciju. Imate sreće“, govori Viktor Jasni u sceni sučeljavanja. Gotovo je nevjerojatno pratiti dalji razvoj situacije koja se nakon premijere u stvarnosti odvila baš onako kako je Matišić predvidio u dramskom tekstu. Jučerašnji svetac



Iva Mihalić, Olga Pakalović, Ivana Boban, Barbara Visković, Dora Lipovčan

Snažan je i kor dadilja koje donose potresna svjedočanstva o Jasninoj nebrizi za dijete

posvajatelj preko noći je postao slavohlepni eksploator vlastite djece.

Tko su svi ti voštani ljudi s naslovnica novina, što rade u sobama svojih građanskih stanova svi oni, kada premijera prođe i kada kamera nema u blizini? Jesu li im i dalje stavovi tako ispravni kao nakon autorizacije intervjua? Jesu li im šminka, perike i frizure tako postojane kao nakon fotošopa? Kako izgledaju kada skinu sa sebe sve te dizajnerske krpe, kozmetiku s potpisom i kulturno građansku fasadu? Jesu li ispravni ili pak isprazni? Zaslužuju li spomen ploču nakon smrti ili vječan zaborav i prezir? Na naslovnicama ti ljudi od voska ukočeni su poput voštanih figura u Madame Tussaud. Kada kamera nema, pretva-

raju se u žive mrtvace; Štulićeve „lutke od krvi bez trunke ideje“.

Što nas je u *Ljudima od voska* toliko uznemirilo? Ogo-
ljavaње najdublje autorove intime pred napudranim nosovima posjetitelja zagrebačkog HNK? Navodno življavanje nad jednom mrtvom samohranom majkom koja nema pri-
liku obraniti se. Ili je posrijedi nešto treće – dubinska nelagoda zbog bizarne igre ogledala u kojoj svi glume, a najviše od svijlu, tobože zgranuta publika.

Ljudi od voska kazalište je okrutnosti, okrutnosti moje i vaše, njihove i njene, okrutnosti autora samog i stvarnih osoba koje su mu poslužile za vrlo vjerne, gotovo doku-

Jozu glumi Bojan Navojec kojemu u zadnje vrijeme sjajno pristaju uloge antagonista. On je bivši branitelj kojem usprkos tome što je triput ranjen u ratu, nije priznat invaliditet pa „mora od nečega živjeti“



Bojan Navojec

mentarističke likove, ali i okrutnosti publike koja je sklonija osuditi autora i njegove likove nego pogledati duboko u sebe, kao što je autor napravio; zaviriti u svoje mane, propuste i mrakove koje guramo duboko pod tepih podsvijesti dok glumimo da smo dobri ljudi, zanimljive osobe – precizno izrađene figure od voska. A za to vrijeme, ispod tanke voštane fasade duša urla sav svoj užas i bijes u kavezu civilizacijske mimikrije...

Fraza ljudi od voska mogla bi se usporediti s Nietzscheovim terminom posljednjeg čovjeka iz *Zaratustre*; umornog bića sklonog dokolici, koje ne sanja o velikom, ne riskira i ne propituje ništa, brine za udobnost, zdravlje i dobar izgled te postaje dekoracija; kulisa svog vlastitog postojanja.

Posljednjem čovjeku treba kazalište okrutnosti koje će, zahvaljujući alkemijskoj moći kazališta, kao kultivirani ritual transformirati dušu gledatelja, ali i protagonista kroz igru ogledala, onako kako je to zamislio dobri stari ludak Artaud.

Snagom izgovorenog na sceni, autor se ogoljuje pred sobom i pred publikom, cijepajući se na najsitnije atome, a efekt je potresan poput atomske eksplozije. Matišić nije ponizio Jasnu, već razotkrio sebe kao tipičnog sina patrijarhata, naučenog da strepi od (jakih) žena (Jasna, Ana) ili da ih tretira kao objekt za rasonodu i demonstraciju seksualne superiornosti (Jevresa, Ljilja). Lik Jasne kao snažnog matrijarha u svojoj svojoj zloći i hladnoći, genijalan je

antipod Viktoru. I muškarci i žene sposobni su za jednaka herojstva i jednake strahote.

Odabir Janusza Kice za redatelja Matišićeva vrhunskog dramskog ostvarenja nije mogao biti bolji. Kica je sebe i svoj redateljski ego potpuno poništio i time dozvolio Matišiću da kroz glumce i tekst poništi svoj, spisateljski. Njegov tekst na haenkaovskoj sceni diše punim plućima, urla iz sveg glasa i plače iz dubine srca.

Prava sreća da je Goran Grgić naknadno uskočio u ulogu Viktora jer nisam sigurna kako bi sve izgledalo da ga je glumio Franjo Kuhar što je bio početni plan. Za njegovu interpretaciju Viktora, nagrade i nominacije već su počele pristizati, a vjerujem da će ih biti još. Grgić proživljava Viktorovu dramu s tolikom uvjerljivošću, kao da je u pitanju njegov vlastiti život i njegova vlastita sudbina. Poput kamena temeljca i vezivnog tkiva omogućuje da tri naoko različita komada djeluju kao jedan usklađeni organizam.

Grgićevoj aktivnoj, dominantnoj, muškoj energiji, suprotstavljena je pasivna, ženska Ane Begić koja tumači Viktorovu suprugu Anu. Njena interpretacija Ane kao brižne, inteligentne i razborite Viktorove partnerice kao „the voice of a brege dere“, a u završnome dijalogu prelit će se sa scene u srca svih gledatelja.

Ksenija Marinković kao Jevresa, Piročanka s beogradskom adresom, naslovna je uloga prvog dijela drame. Ona je te „obožavateljica“ koja dolazi Viktoru nakon 30 godina te ga moli da joj pomogne spasiti njihova sina, beogradskog krimosa i višestrukog ubojicu. Ksenija Marinković tu donosi jednu sasvim drugačiju samohranu majku koja rezignirano prihvaća jaram patrijarhata te se bez jauka i kletve potpuno posvećuje majčinstvu. Zagrebačkoj publici srpska je ekavica uvijek duhovita pa je Jevresa iako zapravo tragičan lik, izazivala salve smijeha. Valja pohvaliti i tečan izgovor piročanskog dijalekta Ksenije Marinković.

Luka Dragić kao Nemanja zvan Tane, sin razmetni, donosi sav strah, prijezir i bijes generacije osamdesetih koja je zbog grijeha svojih očeva odrasla u ratu i tranzicijskom ludilu, u društvu bez ikakvih vrijednosti te mu nije preostalo drugo no u njemu tragično skončati.

Nije loš ni Ivan Jončić kao Viktorov nekadašnji bubnjar iz benda, a danas ljigavi odvjetnik. Jončićev odvjetnik tipi-

čan je balkanski seksistički mužjak, izvana pristao i fin, iznutra ženomrzračka moralna nakaza.

U *Prvom muslimanu u selu* Viktor bježi od svega u rodno selo Ričice gdje ne zatiče idiličnu destinaciju za odmor kojoj se nadao. Imotsku krajinu već smo imali prilike upoznati kroz Matišićev opus, no ovoga je puta još mračnija i grotesknija. Paralelno se u Ričicama održava vjenčanje ratnog invalida s kupljenom „nevistom“ iz Ukrajine i sprovod poginulog maloljetnika – narkomana, pjevaju se gange, vrte se janjci i jede pršut i sir. A uz pršut i sir kao prilog dolaze mu sumještani s najčudnijim zahtjevima.

U ovom dijelu najviše se ističe Siniša Popović kao Nikola, udovac Viktorove roditeljske ljubavnice Ljilje i samohrani otac Zdenke koja je nedavno počinila samoubojstvo. Nevjerovatno mirna, staložena izvedba Siniše Popovića donijela je arhetipskog čovjeka iz naroda, koji se ni pod koju cijenu ne odriče svojih moralnih uvjerenja. On je budući prvi musliman u selu, jer se zarekao prijeći na islam ako Gospa kojoj je u Međugorju ostavio sto eura i Bog ne kazne Jozu, dilera koji je uništio život njegovoj kćeri i mnogu djecu Imotske krajine poslao u propast. Na kraju, Nikola uspije dočekati svoju morbidnu „pravicu“. Jozin sin rada se deformiran pa odustaje od islama. „Ipak je naš katolički bog najbolji... Smisljio mu najgoru kaznu...“

Jozo glumi Bojan Navojec kojemu u zadnje vrijeme sjajno pristaju uloge antagonista. On je bivši branitelj kojem usprkos tome što je triput ranjen u ratu, nije priznat invaliditet pa „mora od nečega živjeti“. Za život sada zarađuje švercajući drogu u magarećem prknu i trgujući djevojkama iz zemalja bivšeg Istočnog bloka sa ženama siromašnom Zagorom. Kada bude optužen da je nabavio radioaktivnu Černobilku, u selu nastaje krš i lom... Navojčev Jozo žilav je, tvrd i beskrupulozan u želji za preživljavanjem u surovom krajoliku. U ključnoj sceni razotkrit će Viktorov lažni moral, repetirati mu pištolj u glavu i reći „Glumiš da si nešto, a gori si od mene sto put... Napravio si karijeru na našim nesrećama i sad glumiš facu“, što je također jedna od ključnih rečenica u *Ljudima od voska*.

Jelena Perčin zaslja je u maloj, ali upečatljivoj ulozi radioaktivne mladenke iz Ukrajine za koju saznajemo da ipak nije Černobilka već nešto puno gore – muslimanka iz Bosne.



Alma Prica

U trećem dijelu, apsolutnu dominaciju na sceni preuzima Alma Prica kao Jasna. Jedna od najboljih hrvatskih glumica još jednom je uspjela nadmašiti samu sebe u ulozi koja je prilično nezahvalna jer u mnogočemu nalikuje onoj koju je iznijela Anja Šovagović u *Kolovozu u okrugu Osage*. Ipak, Prica je svog bolesnog matrijarha s perikom donijela sasvim različito od svoje kolegice iz Gavelle. Usprkos sarkazmu, u Anjinoj Violet Weston mogu se naći tragovi topline, dok s hladnoćom koja dolazi iz Pricine interpretacije Jasne gotovo da bi mogli klimatizirati veliku scenu HNK.

Snažan je i kor dadilja koje donose potresna svjedočanstva o Jasninoj nebrizi za dijete („Njoj je Ivana bila ko Barbika, igrala se s njome neko vrijeme, slikala za novine, a onda joj je dosadila“) no i podatak da ni Jasnin muž, umjetnik Karlo nije bio ništa bolji („tog muža u dvije godine vidjela sam samo jedanput“). U sceni s dadiljama ističe se Iva Mihalić kao pomalo praznoglava no srčana trenerica mažoretkinja.

Scena s korom dadilja, kao i scena u kojoj Viktor dolazi k Jasni i nalazi ih kako je usprkos svemu ponovno dvore jer moraju od nečega živjeti, donosi sav očaj i blues svih tih

Tko su svi ti voštani ljudi s naslovnica novina, što rade u sobama svojih građanskih stanova svi oni, kada premijera prođe i kada kamera nema u blizini? Jesu li im i dalje stavovi tako ispravni kao nakon autorizacije intervjua?

nevidljivih žena koje svakodnevno trpe izživljavanja i poniženja dok crče kao sluškinje dobrostojećih Zagrepčana. Te nevidljive žene su istinske suvremene mučenice koje šutke obavljaju svoj posao, a obrađuje ih ako na dar dobi ju pohabani kaput svoje Gospodarice (referenca na Geneta).

Epilog epiloga

Neke predstave traju dva sata, a čini se kao da traju čitavu vječnost i nikako da završe. *Ljudi od voska* traju gotovo tri, a prolete kao vjetar. Po izlasku iz teatra, znatiželjniji dio publike pitat će se što je stvarnost, a što fikcija.

Ključ za odgonetavanje te zagonetke možda je ponuđen u programskoj knjižici predstave u kojoj se nalazi i originalan tekst Matišićeve drame. U *Dramskom pogovoru* stvarni pisac objašnjava svojim likovima što bi od svega videbnog mogla biti dokumentarna stvarnost. Između ostalog, donosi i ulomak iz snimljenog dijaloga s Jasnom. „Želim da ovo što ću ti sada reći pokažeš Ivani kada bude imala osamnaest godina... Želim joj objasniti zbog čega je nisam mogla voljeti...“ Stvarni Mate tu prekida njen monolog. „Na žalost, ne mogu vam otkriti što je dalje rekla. Barem ne do Ivanine punoljetnosti.“ Na to mu odgovara Viktor. „To što ti je rekla puno je jače i bolje od onoga što si ti napisao...“

Čini se da *Ljudi od voska* još nisu dobili svoj epilog, a po svemu sudeći, izgleda da će se drama i dalje odvijati izvan pozornice. A odgovor na pitanje što je stvarnost, a što fikcija, možda saznamo za otprilike osam godina kada Matišićeve posvojene kćeri napune 18 godina... A možda je to samo još jedan, posljednji piščev trik?